

УДК930.2:069.1:32.019.51

**ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА РЕСУРСИ В НУМІЗМАТИЦІ:
СТАН НАУКОВОГО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ**

Лузанова Анна

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор Василь Орлик,

завідувач кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи,

Центральноукраїнський національний технічний університет,

м. Кропивницький, Україна

У статті розглядається стан наукового вивчення проблеми використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у нумізматиці. Показано, що практично всі автори проаналізованих нами праць вважають досить перспективним створення музейних онлайн колекцій та спеціалізованих нумізматичних сайтів, матеріали яких мають містити інформацію про основні та допоміжні нумізматичні джерела, а також розробку спеціального софту для створення віртуальних нумізматичних колекцій.

Ключові слова: інформаційні технології, Web-ресурси, софт, нумізматики, нумізматичні джерела, нумізматичні сайти.

**INFORMATION TECHNOLOGIES AND RESOURCES IN NUMISMATICS:
THE STATE OF SCIENTIFIC STUDY OF THE PROBLEM**

Anna Luzanova

Scientific supervisor: Doctor of History (Dr. habil), Professor Vasyl Orlyk

Head of Department of History, Archeology, Informational and Archival Affairs

Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

The article considers the state of scientific study of the problem of using information technologies and information resources in numismatics. It is shown that almost all authors of the analyzed works consider the creation of museum online collections and specialized numismatic sites, the materials of which should contain information about the main and auxiliary numismatic sources, as well as the development of special software for creating virtual numismatic collections.

Keywords: information technologies, Web-resources, software, numismatics, numismatic sources, numismatic sites.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформатизації суспільства в останні десятиріччя призвів до того, що мережа Інтернет стала невід'ємною частиною не лише суспільного життя як основного джерела інформації, а й обов'язковим інструментом для наукових досліджень. Ми цілком погоджуємося із твердженням І. Головацької про те, що «постійне використання інформаційних електронних ресурсів Інтернет стало

необхідністю в усіх галузях людської діяльності. Інтернет-ресурси – це важливий фактор розвитку інтелектуального потенціалу, важливе джерело нової, соціально важливої інформації. Поширення сучасних інформаційних технологій вплинуло на всі сфери суспільного життя, стало глобальним фактором цивілізаційного розвитку» [1]. Учені, користуючись Web-ресурсами, знаходять необхідну літературу, вивчають результати наукових досліджень своїх колег зі всього світу. Зрозуміло, що такий важливий інформаційний ресурс як Інтернет, містить різнопланову інформацію з різних напрямків наукових досліджень, у тому числі й з нумізматики. Ця інформація міститься на різноманітних вітчизняних та зарубіжних сайтах. Такі Web-ресурси стали важливою частиною джерельної бази сучасних нумізматичних досліджень.

Аналіз досліджень і публікацій. Методологічно виважене використання Web-ресурсів дозволило ряду сучасних вітчизняних та зарубіжних учених здійснити не лише дослідження тієї чи іншої наукової проблеми в нумізматиці, а й подекуди здійснити справжні наукові відкриття. Серед корпусу таких дослідників ми можемо назвати А. Димовського [2–3], В. Коцура [4], А. Крижанівського [5], М. Мієльчарека [6], К. Мизгіна [7], М. Мойсеєнка [8], М. Ніколаєва [9], В. Орлика [10–13], О. Потильчака [14] та ін.

Мета статті: аналіз стану осмислення проблем використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у наукових дослідженнях з нумізматики.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи сучасні тенденції в розвитку джерельної бази та появи ряду псевдонаукових та фейкових Інтернет-джерел, науковці змушені були звернути увагу на теоретико-методологічні проблеми використання Web-ресурсів в наукових, зокрема нумізматичних дослідженнях. Ця проблема особливо активно вивчається протягом останнього десятиліття.

Серед корпусу праць, присвячених проблемам використання Web-ресурсів у нумізматичних дослідженнях, особливе місце посідають праці В. Орлика, В. Коцура, С. Орлик, І. Хромової, О. Швець та О. Шпортун.

Так, зокрема, проф. В. Орлик, досліджуючи інформаційний потенціал Web-ресурсів у нумізматичних дослідженнях, зокрема нумізматичні держав хрестоносців, звернув увагу на джерелознавчі можливості Інтернет-аукціону eBay (США), нумізматичної торгівельної площадки Vcoins та сайту, присвяченого східним монетам Zeno. Учений указує, що «залучення таких різнопланових джерел – монет, фотографій монет із їхніми метрологічними характеристиками, дало змогу зробити ряд висновків, у тому числі й стосовно динаміки зміни ваги монет графства Едеси. Окрім цього, використання подібних Web-ресурсів дозволяє здійснити якісні реконструкції рідкісних чи навіть унікальних монет, яких сьогодні відома лише обмежена кількість екземплярів, провести штемпельний аналіз, дослідити іконографію та палеографію монет» [15]. Водночас В. Орлик торкнувся і проблеми використання інформації, яка «міститься на різноманітних форумах, присвячених пошукові монет за допомогою металодетекторів» [15], зокрема для складання топографії монетних знахідок як одного з основних нумізматичних джерел. Стосовно даної проблеми науковець цілком слушно наголошує, що до інформації з подібних Інтернет-ресурсів як джерела інформації «до інформації необхідно ставитися дуже обережно, багато фактів перевіряти, за можливості, по декілька разів. Практика свідчить, що пошуковці, вони ж, зазвичай, продавці монет, інколи умисно не вказують вірних топографічних даних, обмежуючись більш загальними, як правило, областю і район відповідно до адміністративно-територіального поділу України» [15]. Проф. В. Орлик у спільній статті з проф. С. Орлик, досліджуючи теоретико-методологічні та джерелознавчі аспекти економічної історії України, зокрема історії грошового обігу, торговельних зав'язків та ін., аналізуючи Інтернет-ресурси «скарбошукачів», наголошують, що використання таких джерел «інформації потребують

спеціального методологічного інструментарію для наукового використання» [16]. Учені наголошують, що «найбільш вдалу концепцію використання таких «нових», не типових для науковців ХХ ст., інформаційних джерел розробили польські вчені, зокрема А. Димовські» [16].

Значний внесок у розвиток досліджень проблем використання нумізматичних Інтернет-ресурсів зробив проф. В. Коцур. Учений, аналізуючи актуальні напрями та організаційні засади сучасних досліджень середньовічної нумізматики, цілком слушно вказує, що «впровадження Інтернет- та комп'ютерних технологій в нумізматику, археологію, музейну справу» [17] є одним із основних напрямків вітчизняної нумізматики на початку ХХІ ст. Також учений, досліджуючи методологічні проблеми сучасних нумізматичних досліджень, зокрема матеріалів «чорної археології», яка міститься на різноманітних Web-ресурсах, акцентує увагу на тому, що «надзвичайно важливим сьогодні є пошук нових методологічних підходів до використання вищезгаданих джерел у наукових дослідженнях з урахуванням правових, науково-етичних складників» [18]. Учений наголошує, що незважаючи на ряд негативних аспектів, дослідники все ж змушені не ігнорувати матеріали Web-ресурсів «чорних археологів», адже «монети з «чорних» розкопок, зберігаючи свою автентичність, слугують вагомим джерелом у вивченні штемпельних різновидів та їх поєднань, технологій виготовлення монет, є важливим під кутом вимірювань та металографії сплавів металів, а також дослідження явища фальсифікації засобів грошової оплати в минулому. Окрім цього, такі монети збагачують нумізматику новими різновидами й типами монет» [18]. Проф. В. Коцур цілком солідарний із проф. В. Орликом «щодо важливості та високої ефективності використання Інтернет-ресурсів у нумізматичних дослідженнях, зокрема у фіксації монетних знахідок, вивчення рідкісних монет засобами міжнародних аукціонів в мережі Інтернет, використання баз даних для дослідження штемпельних різновидів монет, а також сайтів наукових товариств, Інтернет форумів тощо» [19].

Проблемі використання інформаційних технологій та Інтернет-ресурсів в нумізматиці присвячено декілька статей української дослідниці І. Хромової. Так, зокрема, вчена розглянула основні засоби (програмне забезпечення) для організації електронних колекцій монет, зокрема програми «Numizmatik_Ru 1.01», «N-CAT (Numismatic Database Management for the Historian and Collector)», «Euro Coin Assistant», «So Many Euros», «Coin Manage», «TatNumizmat 1.6», «Сейф Нумизмата v1.6», «Collmate», «Coins Collector 2», «Cabinet», «Нумизмат», «Collection Studio», «Coin Organizer Deluxe», «Coin Manage 2007 Coin Collecting Software», «Coin Tracker», «Liberty Street CoinManage 9.0.1.», «Coins collector 2.6», «Helper Of Collector 1.2» [20]. Авторка цілком слушно вказує, що в організації електронних нумізматичних колекцій мають потребу не лише приватні колекціонери, а й музейні установи, зокрема Британський музей (The British Museum), електронна база якого «формується вже протягом 35 років», а «формування цієї електронної колекції – невід’ємна частина інвентаризації музейного фонду і спрямоване, за наголосом розробників, в першу чергу на розвиток наукових досліджень, що підвищує вимоги до професійного підходу в укладанні інформаційного супроводу об’єктів колекції» [20]. Ми цілком підтримуємо тезу І. Хромової, адже детальне вивчення нумізматичної он-лайн колекції даної музейної установи, проведене нами, дозволяє стверджувати, що завдяки оцифрованій інформації Британського музею, «яка знаходиться на он-лайн сторінці музею, ми маємо можливість зануритися у вивчення нумізматичних колекцій, не виходячи з дому» [21].

Також не можна залишити поза увагою й іншу статтю цієї української дослідниці, присвячену нумізматиці на українських музейних Інтернет-ресурсах. Проаналізувавши нумізматичну Інтернет складову ряду вітчизняних музейних установ та порівнявши їх із офіційним сайтом Британського музею, авторка цілком слушно вказує, що «удоступнення музейних колекцій у світовій інформаційній мережі – не лише пропагування інтересу до історії серед широкої аудиторії, зацікавлення потенційних

відвідувачів, а і розширення можливостей наукових досліджень без обмеження територіальних рамок» [22].

Проблеми online-діяльності ряду вітчизняних та зарубіжних музеїв музею Національного музею історії України, зокрема інформаційного потенціалу офіційних веб-сайтів Національного музею історії України (далі – НМІУ), Одеського археологічного музею НАН України (далі – ОАМ), Харківського історичного музею імені М. Ф. Сумцова (далі – ХІМ) та Британського музею (далі – БМ) у нумізматичних дослідженнях, розглядаються у нашій спільній з проф. В. Орликом та проф. С. Орлик статті [23]. Автори доводять, що «на офіційних сайтах Національного музею історії України, Одеського археологічного музею НАН України та Харківського історичного музею ім. М. Ф. Сумцова немає можливості для дистанційного ознайомлення з нумізматичною колекцією, як до речі, з іншими колекціями цих музеїв, тому для науковців дані Інтернет-ресурси можуть бути корисними лише для отримання попередньої інформації щодо предметів, які зберігаються в музейних установах, перед безпосередньою роботою у фондах» [23]. Незважаючи на те, що наша стаття була написана й опублікована через 7 років після згаданої вище статті І. Хромової, на жаль, висновки останньої є актуальними й нині. Ми також змушені констатувати, що в 2020 р. сучасні вітчизняні «музейні Інтернет-ресурси спрямовані, переважно, на популяризацію та PR музейних установ і радше виконують функції зв'язків із громадськістю, а не є базою для наукових досліджень. Водночас офіційний сайт Британського музею зручний для науковців, адже передбачає дистанційну роботу з джерелами, що традиційно для європейських музейних та архівних установ» [23].

Певні аспекти проблем використання пошукових систем у нумізматичних дослідженнях досліджувала О. Швець [24]. Авторка зазначає, що сучасні науковці «мають змогу використовувати в режимі віддаленого доступу електронні бази даних, інтернет-енциклопедії, он-лайн та веб-ресурси, аукціони – все це значно розширило можливості дослідників» [24].

Однак ефективність використання науковцями Інтернет-ресурсів, на думку дослідниці, обмежується нестачею «наукових пошукових систем – повномасштабних баз даних вітчизняних матеріалів, класифікованих за розгалуженою тематикою: орієнтацію історика на сайті і визначення рівня достовірності й наукової цінності матеріалів» [24].

Аналізуючи праці з проблем інформаційних ресурсів у нумізматиці, не можна залишити поза увагою публікації О. Шпортун. Авторка досліджувала вітчизняні нумізматичні Інтернет ресурси в цілому [25], а також окремо сайт «auction.violity.com», який на переконання О. Шпортун є вагомим джерелом для проведення нумізматичних досліджень [26]. Загалом дослідниця вказує, що «загальний аналіз провідних нумізматичних веб-сайтів України з боку використання Інтернет-сервісів свідчить про недостатнє використання сайтів цих сервісів» [25].

Відомий український нумізмат В. Нечитайло, в процесі дослідження грошового обігу України-Гетьманщини, також звернув увагу на інформаційний потенціал веб-ресурсів для дослідників указаної проблеми. Учений, проаналізувавши різнопланові інформаційні ресурси: електронні аукціони, нумізматичні форуми, електронні енциклопедії та соціальні мережі, дійшов висновку, що «попри наявні недоліки, специфічні риси та певні ризики у використанні, електронні WEB-ресурси все ж мають вагомий інформаційний та науковий потенціал у дослідженні особливостей грошового обігу Гетьманщини, їх вивчення зумовлює можливість введення до наукового обігу фактів та нових даних, що допоможуть виявити раніше невідомі сторінки цього періоду в історії України, а також конкретизувати вже частково висвітлені попередниками моменти» [27].

Найбільшою кількістю інформації про історії грошового обігу володіє сайт Музею Грошей Національного Банку України [28], що є логічним, адже основними напрямками діяльності цього музею є не лише інформування відвідувачів про історію національної грошової одиниці – гривні, а і заходи та проекти, спрямовані на підвищення довіри до неї, заходи боротьби проти

шахрайства, а також проекти, пов'язані із підвищенням фінансової грамотності українців. О. Шевчук, дослідивши статистику популярності веб-сайту НБУ, «обсяги трафіку, географію аудиторії, ключові пошукові фрази, які можуть бути проаналізовані за допомогою інструментарію служби Google – Google Analytics» [29], дійшов висновків про те, що «незважаючи на певні недоліки, офіційний сайт НБУ має значний інформаційний потенціал для дослідження історії грошового обігу в Україні. Так, зокрема, на сайті міститься архів рішень з монетарної політики (Архів рішень з монетарної політики, 2019). Щоправда, облікові ставки зафіксовані з 25.06.1992 р., а рішення НБУ щодо облікових ставок – з 15.04.2014 р. Досить інформативними є статистичні матеріали сайту, зокрема, такі макроекономічні показники за 2018 – 2019 рр., як ціни (індекси споживчих цін, базовий індекс споживчих цін та індекси цін виробників промислової продукції) (Макроекономічні показники, 2019)» [29].

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень.

Проблема інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у нумізматиці є досить актуальною серед дослідників. Усі вони відзначають значний інформаційний потенціал WEB-ресурсів у нумізматичних дослідженнях, проте змушені констатувати про недостатню розвиненість даного сегменту вітчизняного Інтернету, ряд недоліків музейних сайтів та указують на необхідність розроблення методологічних підходів для користування WEB-ресурсами у якості джерела наукових пошуків у галузі нумізматики. Загалом, практично всі автори, праці яких ми проаналізували, вважають досить перспективним створення музейних он-лайн колекцій та спеціалізованих нумізматичних сайтів, матеріали яких мають містити інформацію про основні та допоміжні нумізматичні джерела, а також розробку спеціального програмного забезпечення для створення віртуальних нумізматичних колекцій.

Список використаної літератури:

1. Головацька І. Особливості використання Інтернет-ресурсів бібліотеками Галичини // Вісник Книжкової палати. 2009. № 4. С. 23-26. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2009_4_10
2. Dymowski A. Nummi serrati, bigati et alii. Coins of the Roman Republic in East-Central Europe north of the Sudetes and the Carpathians. – Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 2016.
3. Dymowski A. Znaleziska monet rzymskich z terenu Polski rejestrowane w pierwszych latach XXI wieku. Aspekty źródłoznawcze. – Eternum: Zielona Góra, 2011.
4. Орлик В., Коцур В., Цыганенко Л. Клад ольвийских монет «борисфенов», найденный в Городищенском районе Черкасской области весной 2018 года. // Acta Archaeologica Lodziensia, 2019. – 65. – С. 39-50. DOI: <https://doi.org/10.26485/AAL/2019/65/4>
5. Крижанівський А. Визначення ступенів рідкості при складанні каталогу на прикладі монет Галицької Русі XIV-XV ст. // Український нумізматичний щорічник. – Вип. 3. – 2019. – С. 67–76. URL: <https://doi.org/10.31470/2616-6275-2019-3-67-76>
6. Mielczarek, M., & Orlyk, V. (2019). New find of Olbian coins. Tarashcha district, Kyiv region, Ukraine. *Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*, 13, 33-39. doi:10.24919/2519-058x.13.190763
7. Myzgin K. Roman Republican Coins and Their Imitations from the Territory of Ukraine and Belarus. Warszawa. 2017. 290 p.
8. Мойсеєнко М. Хронологія знахідок в Україні срібляників типу IV Володимира Святославича. // Український нумізматичний щорічник. – Вип.2. – 2018. – С. 32–42
9. Ніколаєв М. Ономастика та просопографія у відновленні монетних монограм (на прикладі Ольвії IV ст. до н. е.). // Український нумізматичний щорічник. – Вип. 3. – 2019. – С. 5-27. URL.: <https://doi.org/10.31470/2616-6275-2019-3-5-27/>
10. Орлик В. Топографія знахідок в Україні монет держави Тевтонського ордену в Пруссії та її Лівонського відділення (зведені відомості по областях). // Український нумізматичний щорічник. – Вип.1. – Переяслав-Хмельницький. – 2017. – С. 37-74.
11. Орлик В. Нумізматичні свідчення торговельних та військових зв'язків руських земель Великого князівства Литовського з державою Тевтонського ордену в Пруссії. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Історія. – №1 (136). – 2018. – С.54-59.
12. Орлик В. До питання ідентифікації монет Банату Северин із зображенням чоловічої фігури та хреста у щиті під короною. // Український нумізматичний щорічник. – Вип. 2. – 2018. – С. 81–93. <https://doi.org/10.31470/2616-6275-2018-2-81-93>
13. Orlyk, V., & Orlyk, S. The New Find of a Bronze Coin of Kerkitis in the Middle Dnieper Ukraine (Horodysche District, Cherkasy Region, Ukraine). // *Danubius XXXVIII*, Supliment. 2020. 9-23
14. Потильчак О. Мідна російська монета у грошовому обігу Правобережної України у XVIII ст. (на матеріалах нумізматичних знахідок 2017 року з Трушків на Білоцерківщині). // Український нумізматичний щорічник. – Вип.2. – 2018. – С.119-131. <https://doi.org/10.31470/2616-6275-2018-2-119-13>
15. Орлик В.М. Інформаційний потенціал WEB-ресурсів у нумізматичних дослідженнях (на прикладі монет держав Хрестоносців). // Матеріали наукової конференції з міжнародною участю «Архівознавчі та джерелознавчі галузі знань: проблеми взаємодії на сучасному етапі». м. Київ, 14 берез. 2013 р. – Київ, 2013. – С.129-133.
16. Орлик В.М., Орлик С.В. Теоретико-методологічні та джерелознавчі проблеми економічної історії України. // *Універсум історії та археології*. 2019. Том. 2 (27) Вип 2. Дніпро. С.5-27 doi 10.15421/26190201

17. Коцур В.П. Актуальні напрямки та організаційні засади сучасних досліджень середньовічної нумізматики в Україні. // *Наукові записки з української історії: Зб. наук. статей.* – Вип. 33. Переяслав-Хмельницький. – 2013. – С.3– 8.
18. Kotsur V. Methodological issues of modern numismatic research: materials of “black” archeology and scientific research. // *Forum Numizmatyczne: Peniadz i mennice.* – 2016. – №1. С.7–9.
19. Коцур В.П. Щодо проблеми використання матеріалів «чорної» археології в наукових дослідженнях з нумізматики. // *Тези доповідей IV міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки».* 22-23 червня 2016 р. – Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький, 2016. – С.11-14.
20. Хромова І. Програмне забезпечення в нумізmatiчному дослідженні. Колекції. // *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики.* 2015. – Ч. 25. – С. 173-179. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sidpmt_2015_25_16 (Дата звернення: 22.10.2020)/
21. Лузанова А. Нумізматики на сайті Британського музею. // *Історія, археологія, інформаційна, бібліотечна та архівна справа: актуальні проблеми науки та освіти: тези доповідей I Міжнародної наукової конференції, 13 травня 2020 р.* – Кропивницький: ЦНТУ. – С.144-146.
22. Хромова І. Нумізматики в музейних Інтернет-ресурсах України. // *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики : Зб. наук. пр. К.: Ін-т історії України НАНУ, 2013. Ч. 21: Електронні інформаційні ресурси.* С. 203–207.
23. Орлик В., Орлик С., Лузанова А. Інформаційний потенціал офіційних сайтів музеїв у нумізматичних дослідженнях та популяризації діяльності музейних установ. // *Соціум. Документ. Комунікація. Серія: Історичні науки.* – 2020. – Вип.10. – С. 320-335.
24. Швець О. Використання інформаційних ресурсів у нумізматичних дослідженнях. // *Тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми нумізматики в системі допоміжних історичних дисциплін», 5-6 листопада 2015 р.* – Кіровоград–Київ–Переяслав-Хмельницький, 2015. – С.15-18.
25. Шпортун О. Нумізматики веб-сайти України. // *Forum Numizmatyczne: Peniadzimennice.* – 2016. – №1. С 174-179
26. Шпортун О. Проблеми використання сайту «Auction.violity.com» в нумізматичних дослідженнях. *Збірник праць IV Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми нумізматики в системі допоміжних історичних дисциплін».* 22-23 червня 2016 р. – Кіровоград–Київ–Переяслав-Хмельницький, 2016. – С.125–127.
27. Нечитайло В.В. Інформаційний потенціал Інтернет-ресурсів у вивченні проблем грошового обігу України-Гетьманщини. *Соціум. Документ. Комунікація: збірник наукових статей. Серія «Історичні науки».* 2019. – Вип. 7. – С. 141-159.
28. Музей грошей Національного Банку України. Офіційна сторінка. URL: <https://museum.bank.gov.ua/museum/> Назва з екрану. (Дата звернення: 02.10.2020).
29. Шевчук О. Інформаційні можливості сайту Національного Банку України в дослідженні проблем історії грошового обігу в Україні. // *Соціум. Документ. Комунікація. Серія: Історичні науки.* 2019. – Вип.8. – С. 320-335.